

Кристина Папржица,

Докт хаб., проф. Краківської Політехніки

ім. Т. Косцюшки

orcid.org / 000-0003-0012-1456

Dokt.hab. Prof. PK Krystyna Paprzyca

Politechnika Krakowska, Polska

СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАНЬ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ НАДДНІПРЯНЩИНИ І ЧЕРНІГІВЩИНИ ДОБИ ГЕТЬМАНЩИНИ

Анотація: В статті визначені специфічні особливості планів православних церков Наддніпрянщини і Чернігівщини, аргументовано їх зв'язок з дерев'яними церквами і відмінність від церков європейського бароко.

Ключові слова: церкви Наддніпрянщини і Чернігівщини, плани, європейське бароко, українська дерев'яна архітектура.

Вступ

Мурована православна архітектура доби Гетьманщини на землях Правобережної Наддніпрянщини і Лівобережжя і досі є предметом дискусій між науковцями, які досі не можуть визначитись, чи взагалі доречно застосовувати термін “українське бароко” (чи “українське козацьке бароко”, “гранчастиє бароко”) у відношенні мурованої архітектури доби Гетьманщини, чи цей термін можна застосовувати лише до певної групи церков з наявністю рис західноєвропейського бароко і збудованих переважно європейськими архітекторами на запрошення місцевих церковних ієрархів та меценатів, тоді як для іншої групи церков – з наявністю спадкоємного зв'язку з дерев'яною церковною архітектурою – доречно використовувати інший термін, тим самим підкреслюючи їх нетотожність європейському бароко.

Зняти протиріччя в цій дискусії можна лише шляхом проведення порівняльного аналізу планів, об'ємно-просторових композицій, форм окремих елементів мурованих церков доби Гетьманщини і аналогічних об'єктів європейського католицького бароко, і особливо чітко це помітно при розгляді специфічних типів планів.

Основна частина

Активізація мурованого православного будівництва на землях Правобережної Наддніпрянщини і Лівобережжя пов'язана з оформленням козацького руху в потужну національну і державотворчу силу, яка сформувала специфічну форму управління – Гетьманат. Гетьмани, старшини, прості козаки, багаті городяни стають спонсорами будівництва численних православних храмів і розбудови монастирів, центрами православного будівництва стають Київ, полкові та сотенні міста.

Важливу роль в становленні мурованої православної архітектури доби Гетьманщини відігравали регіональні особливості, що дозволяє виділити окремі регіональні школи церковного будівництва – правобережно-наддніпрянську, чернігівську, полтавську і слобожанську. Кожна з цих шкіл виробила свої специфічні типи планів і об'ємно-просторові композиції. Навіть побіжне порівняння типів планів церков цих шкіл з планами церков католицького

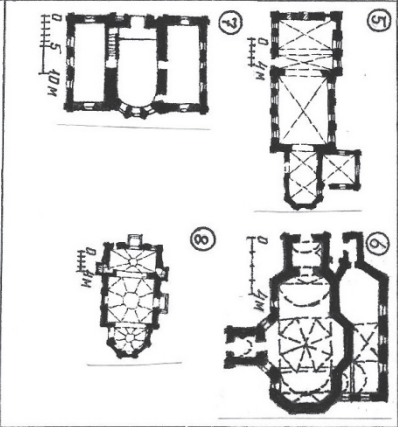
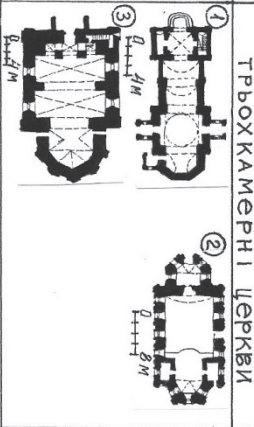
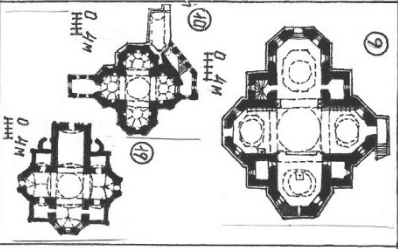
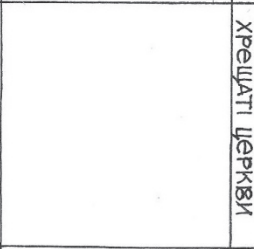
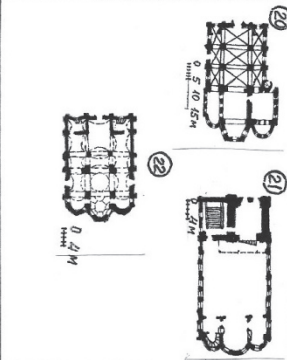
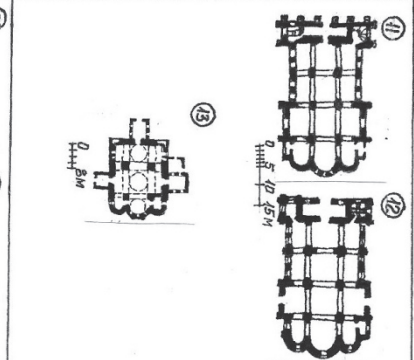
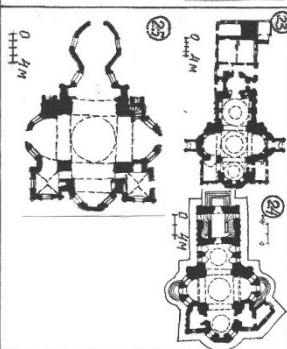
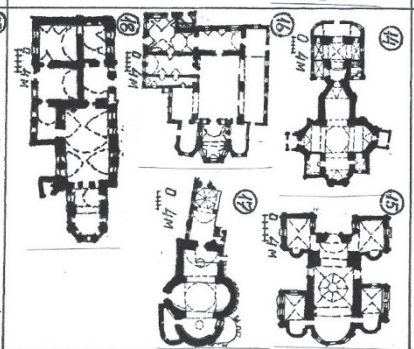
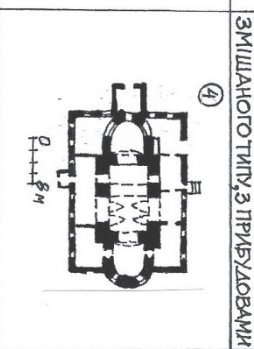
ПРАВОБЕРЕЖНО-НАДДНІПРЯНСЬКА ШКОЛА УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО/ПЕРІОДИ/		
пізніє /поч.1740-х-кін.1770-х/	високе/1680-ті-поч.1740-х/	раннє/1648-1680-ті/
		
		
		
		

Рис. 1. Плани мурованих церков правобережно-наддніпрянської школи
(креслення Ю.В. Івашко)

бароко свідчить про їх нетотожність. Винятками є плани перебудованих давньоруських соборів і церков, збудованих іноземними архітекторами (як, наприклад, Андріївська церква Ф.-Б. Растреллі в Києві чи собор Мгарського монастиря І.-Б. Зауера на Полтавщині).

Слід зазначити, що розмаїття планів правобережно-наддніпрянської школи зумовлювалось наявністю пам'яток давньоруської доби з характерними типами планів, множинністю впливів, численними переселеннями по цих територіях внаслідок військових дій (рис.1). Про нашарування різноманітних

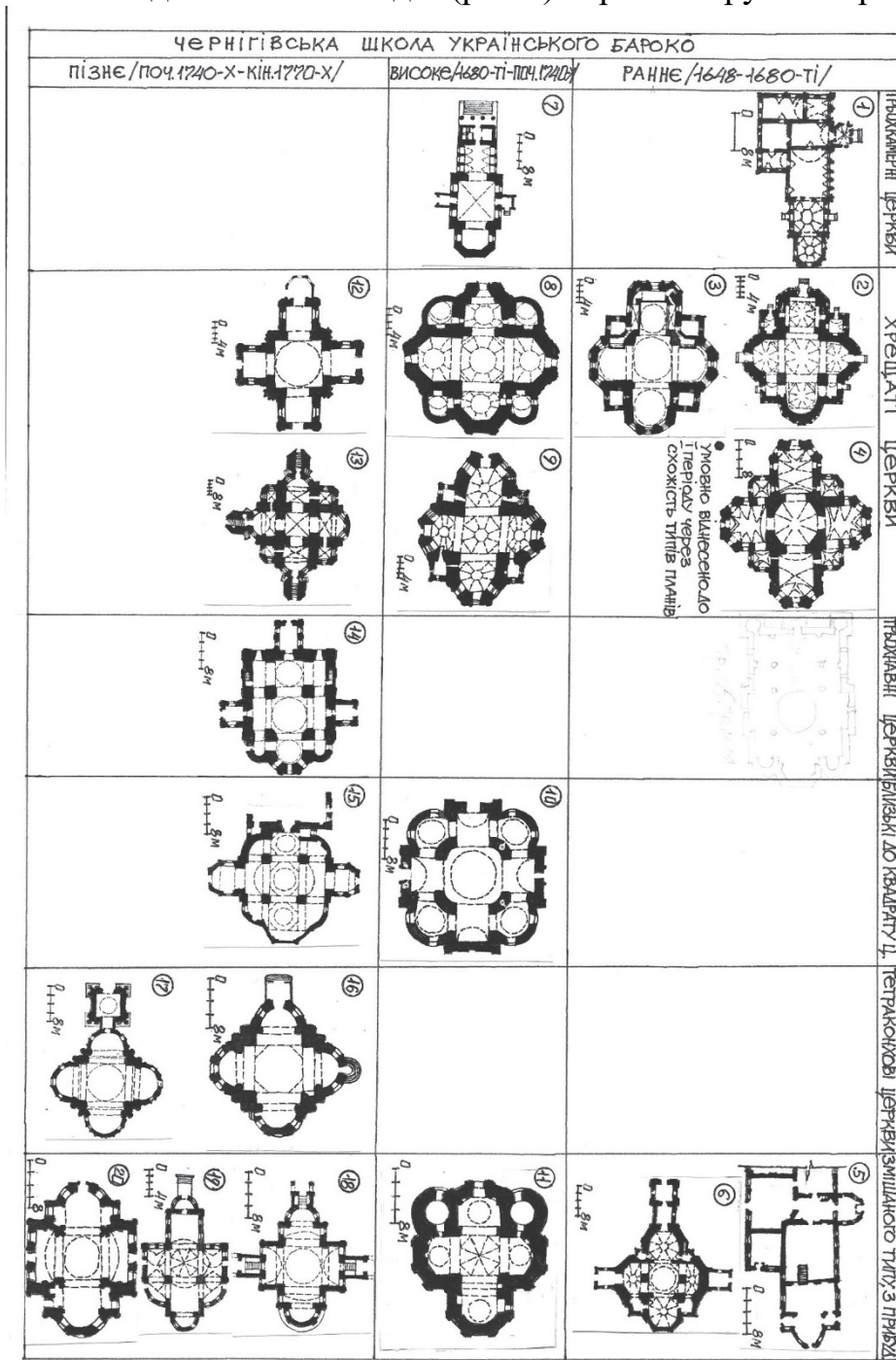

Рис. 2. Плани мурованих церков чернігівської школи (креслення Ю.В. Івашко)

традицій свідчить розповсюдження змішаних типів планів – асиметричних і з прибудовами.

На відміну від правобережно-наддніпрянської школи, чернігівська школа має домінуючі типи планів мурованих церков, в них домінують симетричні рішення, хрещаті плани та похідні від них (рис.2). Це свідчить про те, що церкви чернігівської школи зводились за певними сформованими регіональними традиціями, що особливо помітно в плануваннях та об'ємно-просторових композиціях храмів. По типах планів можна помітити їх нетотожність планам церков західноєвропейського бароко і прямий зв'язок з плануваннями українських дерев'яних церков на території Чернігівщини – тризрубних та хрещатих.

Висновки

На основі аналізу типів планів мурованих церков правобережно-наддніпрянської чернігівської шкіл доби Гетьманщини можна зазначити існування кількох тенденцій:

- певну роль відігравали плани давньоруського періоду, оскільки на території Києва і Чернігова збереглися храми періоду Київської Русі, деякі з них були перебудовані за часів Гетьманату (Михайлівський Золотоверхий монастир, Успенський собор Києво-Печерської Лаври), проте планувальна структура в основі залишилась давньоруською;
- окрему групу становили плани новозбудованих іноземними архітекторами церков (Троїцький собор в Чернігові, Андріївська церква в Києві);
- важливу роль відігравали плани, спадкоємно пов'язані з традиціями народного церковного будівництва, деякі з мурованих церков в плані навіть наслідували деформовані обриси зрубів дерев'яних церков (церква св. Катерини в Чернігові).

Все це свідчить про неоднорідність явища мурованої церковної архітектури доби Гетьманщини і існування різних тенденцій, як пов'язаних з європейським бароко, так і відмінних від нього.

Література:

1. Києво-Печерський Державний історико-культурний заповідник: Путівник. – К.: Мистецтво, 1979. – 262 с.;
2. Історія української архітектури / Ю.С.Асєєв, В.В.Вечерський, О.М.Годованюк та ін.; За ред. В.І.Тимофієнка – К.: Техніка, 2003. – 472 с.;
3. Історія українського мистецтва. В шести томах. Том третій. Мистецтво другої половини XVII-XVIII століття. – К., 1968. – С. 17, 56, 76, 82, 83.

4. Історія українського мистецтва. В шести томах. Том четвертий. Мистецтво другої половини XIX-XX століття. – К., 1970. – с. 237;
5. Кілессо С.К. Києво-Печерська лавра. – К.: Техніка, 2004. – С.111-114;
6. Петренко М. 3. Пещерные лабиринты на территории Киево-Печерского историко-культурного заповедника: Фоторассказ. – Киев: Мистецтво, 1974. – 63 с.
7. Сіткарьова О.В. Успенський собор Києво-Печерської Лаври / О.В. Сіткарьова. – К., 2000. – 232 с.

Аннотация

В статье определены специфические особенности планов православных церквей Надднепрянщины и Черниговщины, аргументирована их связь с деревянными церквями и отличие от церквей европейского барокко.

Ключевые слова: церкви Надднепрянщины и Черниговщины, планы, европейское барокко, украинская деревянная архитектура

Annotation

In article were determined the special peculiarities of plans of Orthodox churches of Naddniproshchyna and Chernigivshchyna, was argued their connections with wooden churches and differences from churches of European Barocco style.

Key words: churches of Naddniproshchyna and Chernigivshchyna, plans, European Baroque style, Ukrainian wooden architecture.